https://doi.org/10.15407/rksu.33.082
УДК 930.1(477)"1918–1921":929 Перфецький

Іван Дзира, кандидат філологічних наук,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри філології та перекладу, Київський національний університет технологій та дизайну (Київ, Україна)
E-mail: dzyraivan@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6326-3594

КИЇВСЬКА СТОРІНКА ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРА ЄВГЕНА ПЕРФЕЦЬКОГО

Мета роботи. Вивчення наукового шляху Євгена Юліановича Перфецького в київський період його життя та діяльності. **Методологія** передбачає застосування аналізу, синтезу, діахронного, історико-генетичного, історико-системного методів, а також залучення методів мікроісторії, біографістики, біоісторіографії, контент-аналізу й дискурс-аналізу. **Наукова новизна.** На основі комплексного аналізу різноманітних джерел (персональні наукові праці, публіцистика, листування, службові документи, що зберігаються в Архіві та Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) вперше з'ясовано внесок Є. Перфецького у формування ідейних і організаційних засад української історичної науки доби національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., зокрема розглянуто його роботу в Тимчасовому комітеті для заснування Національної бібліотеки Української Держави, Постійній комісії для складання історично-географічного словника українських земель, а також проаналізовано результати його літописознавчих студій. **Висновки.** 1918—1921 рр. не були найпродуктивнішими в науковій біографії Є. Перфецького. За цей час йому вдалось опублікувати лише одну статтю, декілька робіт залишилися в рукописах. Така низька продуктивність пояснюється вкрай несприятливими умовами для наукових студій у буремні роки національно-визвольних змагань. Київський період позначився також спробою практичного втілення бібліотекознавчого досвіду

Цитування: Дзира І. Київська сторінка життя та діяльності професора Євгена Перфецького. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 2 (33). С. 82—95. https://doi.org/10.15407/rksu.33.082

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Є. Перфецького в організаційній роботі в Тимчасовому комітеті для заснування Національної бібліотеки Української Держави. І, нарешті, на 1919—1921 рр. припадає початок його викладацької роботи в закладах вищої освіти.

Ключові слова: біографістика, архівний документ, Євген Перфецький, Тимчасовий комітет для заснування Національної бібліотеки Української Держави, Постійна комісія для складання історично-географічного словника українських земель.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що постать відомого українського історика, славіста, літописознавця Євгена Юліановича Перфецького (1888—1947) до сьогодні не привертала належної уваги вітчизняних історіографів. За тоталітарної доби його ім'я, подібно до інших учених-емігрантів, з ідеологічних міркувань свідомо замовчувалося представниками офіційної історичної науки в УРСР. І лише після відновлення державної незалежності українські вчені дістали змогу ознайомитися з творчою спадщиною Є. Перфецького.

Аналіз досліджень і публікацій. Поодинокі епізоди, пов'язані з науково-організаційною діяльністю Є. Перфецького, репрезентовані у працях, присвячених історії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та Постійної комісії для складання історично-географічного словника українських земель [1, с. 16, 22—23, 70; 2, с. 33; 3, с. 376—377]. Висвітлюючи проблему ставлення В. Вернадського до українських науковців, згадує Є. Перфецького І. Гирич [4, с. 749—750]. Однак наразі в українській історіографії відсутні опрацювання як окремих періодів біографії Є. Перфецького, так і його життєвого шляху в цілому. Що ж стосується наукового доробку вченого, то за роки незалежності з'явилася лише одна спеціальна розвідка [5], де розглянуто його внесок у дослідження слов'янського літописання. У той же час, як це не прикро визнавати, значно вагоміші успіхи у вивченні наукової біографії Євгена Юліановича мають зарубіжні науковці. Наприклад, творчу спадщину Є. Перфецького в контексті осмислення процесу становлення шахматовської школи дослідження літописання ґрунтовно проаналізувала російський історик В. Вовіна-Лебедєва [6]. Зі свого боку, словацькі історики активно студіюють наукову й освітянську діяльність Є. Перфецького в Чехословаччині [7, s. 97—102; 8, s. 247—256; 9].

Метою статті є вивчення наукового шляху Є. Перфецького в київський період його життя і діяльності. Автор поставив завдання з'ясувати внесок Євгена Юліановича у вироблення ідейних і організаційних засад української історичної науки доби національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., зокрема розглянути його роботу в Тимчасовому комітеті для заснування Національної бібліотеки Української Держави, Постійній комісії для складання історично-географічного словника українських земель, а також проаналізувати результати його літописознавчих студій. Заразом запропонована розвідка прислужиться в боротьбі за повернення нашої інтелектуальної

власності, оскільки творчий спадок Є. Перфецького намагаються безцеремонно присвоїти деякі представники російської історичної науки, безапеляційно зараховуючи людину з відверто декларованою проукраїнською позицією до когорти «крупных российских учёных-славистов», «российских соотечественников в Словакии». На жаль, частина сучасних словацьких дослідників також перебуває в полоні цього шкідливого імперського наративу.

Виклад основного матеріалу. Творча біографія Є. Перфецького складається з трьох етапів — дореволюційного, київського та еміграційного. Кожному з них притаманна своя специфіка, що виявляється в напрямах наукових зацікавлень, кількісних та якісних показниках творчої продуктивності, комунікативних зв'язках з колегами, педагогічній праці й офіційному визнанні результатів наукових досліджень. При цьому важливе місце в житті Євгена Юліановича посідає київський період, що припав на роки національно-визвольних змагань. Проголошення незалежності не лише реалізувало споконвічні самостійницькі прагнення українського народу, але й поставило його перед низкою серйозних викликів, пов'язаних з розгортанням державного будівництва, зокрема й в освітньо-науковій сфері. Тому реконструкція наукової, організаційної й педагогічної діяльності Є. Перфецького протягом 1918—1921 рр. повинна проводитися виключно в контексті тогочасного українського державотворення.

Не витримавши всіх «принад» життя в «колисці пролетарської революції», молодий науковець змушений був залишити Петроград, де до квітня 1918 р. він під керівництвом академіка О. Шахматова працював у відділенні російської мови та літератури Російської академії наук, і повернутися до України. Щоправда, перші дні його перебування на Батьківщині були затьмарені гетьманським переворотом. Будучи прихильником Центральної Ради, Євген Юліанович у листі до О. Грушевського від 03.05(20.04).1918 р. відгукнувся про квітневі події як про «щось дуже несподіване та небезпечне для нашого національного життя» [10, арк. 8]. Головним завданням, що постало перед ним після прибуття до Києва, стало працевлаштування, яке могло б гарантувати порятунок від нестатків. Уже 12 червня Є. Перфецький повідомив В. Вернадського, «что он берёт место инструктора по экскурсиям на Украине» [11, с. 100].

23 серпня 1918 р. (прот. № 1) за рекомендацією А. Кримського Є. Перфецького запросили на посаду постійного секретаря з правом голосу до Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки Української Держави (далі ТК. — *І. Д.*)[1]. Запропоновану кандидатуру підтримав і голова колегіального органу В. Вернадський, який «при доборі кадрів… намагався

[1] В Архіві НБУВ зберігається комплекс документів з історії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, зокрема протоколи засідань Тимчасового комітету для заснування НБУ, які становлять унікальне першоджерело стосовно теми наших студій.

оточити себе людьми, близькими по духу» [4, с. 748]. Адже ще від першого знайомства, що відбулося 5 червня 1918 р., молодий учений справив на нього «самое приятное впечатление» [11, с. 93]. Академік з інтересом поставився до студій Є. Перфецького з історії Угорської Русі, оскільки сам ще з юнацьких років часто розмірковував «о тяжелой судьбе этого форпоста русского племени» [11, с. 93]. До того ж, Євген Юліанович був учнем академіка О. Шахматова, який поділяв ідеологію Конституційно-демократичної партії, до складу ЦК якої входив В. Вернадський.

Варто зауважити, що новообраний секретар ТК вже мав певний досвід роботи в організації бібліотечної справи. Ще під час студій на юридичному факультеті Московського університету він виступив з ініціативою заснування книгозбірні Українського земляцтва, а в роки навчання в Петрограді встиг спробувати себе й на ниві книгознавства, результатом чого стала поява статті «Печатная церковнославянская книга Угорской Руси в XVII и XVIII вв.» [12].

Як секретар ТК Є. Перфецький готував матеріали до засідань, укладав протоколи, оформлював прийняті рішення, контролював обіг кореспонденції, друкував невеликого обсягу тексти ділових паперів тощо. Найперше ТК необхідно було скласти інструкцію з чіткими правилами щодо регулювання організаційних і фінансових сторін своєї діяльності. Після обговорення та внесення низки поправок підготовлений Є. Перфецьким, Г. Житецьким і В. Кордтом проєкт документа був затверджений 06.09.1918 р. (прот. № 4). Наступним завданням колегіального органу стала розробка статуту бібліотеки. 20 жовтня (прот. № 15) Євгену Юліановичу доручили укласти цей юридичний акт шляхом опрацювання протоколів, що містили відповідну інформацію. Крім загальних положень, документ мав визначати питання, пов'язані з організацією, структурою, управлінням, фінансуванням, а також науковою й видавничою діяльністю установи. У межах організаційної роботи Є. Перфецький залучався до спроб забезпечити Національну бібліотеку необхідним приміщенням. Для юридичного оформлення питання передання установі частини будівлі Педагогічного музею Євген Юліанович від середини вересня 1918 р. зайнявся розшуком заповіту його колишнього власника С. Могилевцева.

Як член ТК Є. Перфецький брав активну участь у комплектуванні бібліотечних фондів. Особливу увагу співробітники надавали збереженню книжкової спадщини. Уже 02.09.1918 р. на 3-му засіданні з ініціативи Є. Перфецького обговорювалося питання про необхідність ужиття термінових заходів для порятунку церковних і монастирських зібрань українських стародруків, яким загрожувало знищення чи розкрадання під час воєнного лихоліття. «…зі згляду на те, — наголошував у своєму виступі Євген Юліанович, — що нині в великій кількости гине старовинна українська книга в ріжних церквах, монастирях України через розпродаж її власниками

(власниками-монастирями і церквами) й особами, які до отих бібліотек мають близьке відношення, через вивіз її за кордон, через взагалі недбалість з боку тих, на обов'язку яких лежить заховувати їх, — то нашому Комітетові Національної Бібліотеки необхідно звернути на це увагу, — запобігши загибелі таких бібліотек або часток їх. До таких бібліотек, на які слід звернути увагу Комітетові, відносяться деякі київські, — почасти Видубицького монастиря і Лаври, Кирилівської церкви і др., а також Почаївської Лаври, Холмського Свято-Богородицького братства, Консисторська Холмська, деякі луцькі бібліотеки…» [13, арк. 4 зв.]. Також Євген Юліанович переймався долею бібліотек громадських організацій, зокрема книгозбірні Львівського народного дому, яка в 1915 р., під час відступу російської армії з Галичини, була вивезена до Наддніпрянщини. Щоб з'ясувати місце зберігання та стан її фондів, Є. Перфецький проводив спеціальні пошукові заходи. Протягом 1918—1921 рр. «существенное значение для комплектования ВБУ имела покупка частных библиотек и целых книжных собраний» [14, с. 98]. Саме Є. Перфецький повідомив колег про бажання відомої культурно-освітньої діячки С. Русової пожертвувати Бібліотеці книгозбірню свого покійного чоловіка О. Русова, до складу якої входили, зокрема, українські стародруки, а також цінні видання зі славістики. Відповідальним за перевезення бібліотеки О. Русова з Вінниці до Києва ТК призначив Є. Перфецького. Також 14.10.1918 р. (прот. № 13) Євген Юліанович інформував співробітників НБУ про можливість придбати стародруки в деяких книгозбірнях Полтавщини.

На початку жовтня 1918 р. Є. Перфецький відбув у відрядження до Харкова, де провів успішні переговори з керівництвом міської публічної бібліотеки стосовно спільної закупівлі літератури за кордоном. Як одне з потенційних джерел поповнення фондів керівництво НБУ розглядало Київський губернський комітет у справах друку. У зв'язку з цим 20.10.1918 р. (прот. № 15) Є. Перфецькому було доручено знестися з його очільником О. Андріяшевим для обговорення питання про можливе передання літератури.

На жаль, ще восени 1918 р. між членами ТК виникли суттєві розбіжності стосовно питань відомчого підпорядкування Бібліотеки, повноважень її директора, кадрової політики, комплектування фондів, мови діловодства тощо. При цьому колектив поділився на дві групи. До першої, окрім самого В. Вернадського, належали Г. Житецький і В. Кордт. В опозиції до них перебували Є. Перфецький і О. Грушевський (уведений до складу ТК за Директорії. — *І. Д.*), яких ситуативно підтримували А. Кримський і С. Єфремов. «Перша група, — зазначає О. Мироненко, — наполягала на входженні бібліотеки до УАН, єдиноначальності та впровадженні у діловодстві російської мови, друга — на цілковитій автономності бібліотеки, колегіальності в управлінні нею та українській мові» [15, с. 378]. 14.10.1918 р. (прот. № 13) В. Вернадський запропонував залучити до реєстрації бібліотечних матеріалів А. Носова, який не володів українською мовою. Природ-

но, що Є. Перфецький не міг сприйняти цю кандидатуру, оскільки завжди виступав послідовним поборником запровадження до наукової сфери української мови. Проте більшість членів комітету підтримали висуванця В. Вернадського, що було розцінено Є. Перфецьким як акт зросійщення українського наукового простору. На наступному засіданні голова ТК порушив «питання про те, що всі книги Ucrainica можуть купуватися і випадково, що ж до решти книжок, то необхідно скласти каталог Deziderata книжок, по котрому К-т буде сістематично набувати книжки» [13, арк. 10]. На переконання Є. Перфецького, рекомендований В. Вернадським природничо-утилітарний підхід не відповідав нагальним потребам тогочасного українського освітньо-наукового й культурного життя. Євген Юліанович прекрасно усвідомлював, що системоутворюючою частиною загального фонду заснованої вперше за багато століть національної бібліотеки мала стати саме «Україніка». Адже у випадку придбання українських видань за залишковим принципом національна бібліотека аж ніяк не змогла б стати українською за своєю суттю. Прислухавшись до його переконливих аргументів, чергове засідання ухвалило «в першу чергу купувати лише: 1) книги та періодичні видання, які торкаються «Ucrainica», 2) книги та періодичні видання, які входять у катальог підручного відділу» [13, арк. 12 зв.].

У січні 1919 р. Є. Перфецький і А. Кримський запропонували здійснити реквізицію бібліотеки Київського релігійно-православного товариства. При цьому примусове вилучення майна у власника в державних інтересах розглядалося ними виключно як вимушений захід для порятунку культурної спадщини. Адже наслідком воєнної руїни в умовах національно-визвольних змагань нерідко ставали розпорошення і втрата позбавлених охорони й належного догляду цінних книгозбірень монастирів, духовних навчальних закладів і установ. З іншого боку, В. Вернадський не схвалював такого радикального способу накопичення та формування фондів, як реквізиція: «Утром заседание Ком[итета] Нац[иональной] библ[иотеки] (библ[иотекари] Вишневецкий, Багалей). Комитет отказался от выдвинутой Перфецким и Крымским реквизиции Религ[иозно]-прав[ославного] общества. Рад, что Ефремов поддержал» [11, с. 129]. Розглянуті розбіжності стосовно функціонування НБУ передусім були обумовлені існуванням різних концепцій організації освітнього й наукового життя в контексті національного відродження. Крім суто професійних моментів, поляризації точок зору членів ТК також сприяла тогочасна партійно-політична боротьба, зокрема різне бачення шляхів державно-національного будівництва. Як впливовий провідник Конституційно-демократичної партії В. Вернадський «не міг, не хотів повірити в історичну конечність й об'єктивність українського унезалежнення» [4, с. 744], тому вважав, що в майбутньому українські етнічні землі на федеративно-автономних засадах повинні увійти до складу оновленої демократичної Росії. Натомість колишній

соціаліст-революціонер Є. Перфецький обстоював необхідність самостійного державного розвитку України, нагальну потребу формування національно зорієнтованого інтелектуального середовища, а рішучий спротив зросійщенню усвідомлював як свій безальтернативний громадянський обов'язок. На глибоке переконання Євгена Юліановича, саме в контексті російсько-українського протистояння «доходила боротьба з д. Вернадським навіть до дріб'язків, які одначе характерні з боку національного (Напр., довелося змагатися українцям навіть за те, щоби на печатках к-ту й бібліотеки було поставлено державного укр. герба)…» [16, с. 4].

Через відсутність Є. Перфецького на засіданні ТК 17.01.1919 р. (прот. № 32) обов'язки секретаря з ініціативи В. Вернадського тимчасово виконував А. Носов. Невдовзі Євген Юліанович подав до ЦК Української соціал-демократичної партії доповідну записку, в якій доводив, що, будучи людиною імперського менталітету, В. Вернадський проводив русифікаційну діяльність на посаді голови ТК. З вищого керівного партійного органу зазначений документ надійшов до Голови Ради Міністрів В. Чехівського, який, своєю чергою, передав оригінал міністру народної освіти П. Холодному, а копію – члену Директорії Ф. Швецеві. Зрештою 23 січня питання реорганізації НБУ і звільнення голови ТК було розглянуто на засіданні уряду Директорії. Наступного дня ТК обговорив листи О. Грушевського та Є. Перфецького, де було піддано різкій критиці методи керівництва, яких дотримувався В. Вернадський. Після тривалих дебатів учасники засідання, не спромігшися прийняти жодного рішення, перейшли до наступного питання порядку денного. Демонструючи незгоду з результатами обговорення, О. Грушевський та Є. Перфецький залишили зібрання.

26 січня в 10-му числі газети «Україна» з'явилася замітка, де було висловлене розчарування з приводу того, що результатом урядового засідання не стали негайні організаційні висновки стосовно голови ТК для заснування НБУ. Між тим, не погоджуючись із практичною діяльністю В. Вернадського, зі складу ТК змушені були вийти О. Грушевський та Є. Перфецький. Також планує подати заяву про звільнення й А. Кримський. «Цікаво запитати тільки про одно: чи довго ще на очах усього громадянства українського буде проводитися шкідлива діяльність сього російського кадета, ворожого усьому ідейному українству?» [17, с. 3], — з обуренням завершує свою інвективу невідомий дописувач.

Через день, розглядаючи питання про канцелярію НБУ, ТК ухвалив рішення про негайне передання секретарем Є. Перфецьким А. Кримському всієї документації, друкарської машинки та іншого канцелярського приладдя.

У листі, надісланому до редакцій «України» та «Робітничої газети» [18, с. 4; 19, с. 3], Євген Юліанович спробував пролити світло на природу непростих стосунків зі своїм керівником. На початку автор наголошує, що з великою радістю й натхненням став до праці в ТК, «бо цю науково-бібліо-

течну справу я уважав необхідною підвалиною для воскресення і культурного піднесення українського трудового народу» [18, с. 4]. Однак йому не судилося реалізувати свій інтелектуальний потенціал і втілити творчі задуми, оскільки вони не вписувалися в концепцію НБУ, яку втілював у життя В. Вернадський. Під час співпраці Є. Перфецький «побачив і переконався, що участь в творенню українських інституцій він (В. Вернадський. — *І. Д.*) взяв з щирою переконаною думкою зробити з них п'ємонти для відродження «великої Росії», якій д. Вернадський служить чесно і віддано» [18, с. 4]. Дописувач також спостеріг, що голова ТК виявляв надзвичайну майстерність і наполегливість для досягнення поставлених цілей, використовуючи при цьому всі можливі засоби. Водночас автор листа з глибокою повагою відгукується про свого керівника як особистість, що непохитно зберігає відданість власним переконанням. Вичерпавши, за його словами, «усі способи боротьби» [18, с. 4], Євген Юліанович дещо театрально оголошує про вихід зі складу ТК, а надісланий лист розглядає як офіційну заяву про звільнення. Розпочате Є. Перфецьким публічне обговорення непростих стосунків у колективі В. Вернадський спершу сприйняв як прояв «психоза и отсутствия ясного ума» [11, с. 127], а згодом узагалі назвав безчесним учинком [11, с. 158]. Розглянувши 31 січня (прот. № 35) особисту заяву О. Грушевського й лист Є. Перфецького, засідання звільнило їх з роботи у ТК.

У відповідь на відкритий лист Євгена Юліановича газета «Нова рада» видрукувала статтю С. Єфремова «Націоналістичне ліквідаторство». Перш ніж перейти до розгляду подій у ТК, її автор висловлює обурення вакхана лією «націоналістичного ліквідаторства», що останнім часом уже докотилося навіть до наукових і освітніх інституцій. Опубліковану в 10-му числі «України» замітку С. Єфремов розцінює як анонімний донос, підозра в укладанні якого падає на Є. Перфецького. Такою ж в очах публіциста виглядає й доповідна записка, подана Є. Перфецьким до ЦК УСДП. «І от тепер невдаха-секретарь і автор непристойного документа, — продовжує С. Єфремов, — апелює до громадянства й силкується накинути тінь на справу, яку вмів тільки гальмувати. Він надягає тогу патріота, цензора нравів і суворого Катона од українства. Що ж це таке?» [20, с. 2]. Адже відкритий лист Є. Перфецького не містить ні конкретних фактів, ні переконливих аргументів, зате сповнений всіляких інсинуацій. На погляд С. Єфремова як члена ТК, причина конфлікту полягала в недбалому ставленні секретаря до виконання своїх посадових обов'язків, а не в його боротьбі з «обрусительством» голови. На жаль, звинувачуючи опонента в політичній заангажованості й особистій непорядності, Сергій Олександрович сам опускається до рівня політико-ідеологічної критики. Зокрема, він з неприхованим роздратуванням відреагував на співробітництво Є. Перфецького з одіозним академіком О. Соболевським, реакційним «Галицко-русским благотворительным обществом», а також зробив неоднозначні натяки стосовно політичної орієнтації Євгена Юліановича.

У відповіді Є. Перфецький уже більш конкретно висвітлив перебіг конфлікту в ТК. Так, свою відсутність на кількох засіданнях він пояснює інтригами В. Вернадського, який, не інформуючи канцелярію, навмисно переносив дати зібрань, щоб позбавити свідомих українців можливості брати участь в обговоренні важливих питань. Попутно Є. Перфецький заперечив наявність дружніх взаємин з О. Соболевським, оскільки з останнім мав лише кілька епізодичних зустрічей під час роботи над плановою темою з історії Закарпатської України. Також Євген Юліанович повідомляє читачів, що «ще з 1908 року належав до тої марксистської течії, яку в с.-р. партії представляв Н. Сухапов і др., і яка опісля злилася з с.-д. партією» [16, с. 4].

На початку лютого до полеміки приєднався партійний соратник С. Єфремова П. Зайцев, який у листі до «Нової ради» висловив обурення «розв'язним тоном», з яким Є. Перфецький нібито «одважується… виступати публічно з обвинуваченнями по адресі людей з незаплямованим громадським ім'ям» [21, с. 2]. Як бачимо, відстоюючи особисту незалежну точку зору, зацікавлені сторони не дотримувались академічної етики, оскільки вдавалися до навішування ідеологічних ярликів, взаємних звинувачень у підступності й непорядності. У кінцевому підсумку розглянутий конфлікт завдав шкоди становленню Національної бібліотеки Української Держави й заплямував репутацію співробітників ТК. Разом із цим, він засвідчив надмірну заполітизованість тогочасного наукового життя, відсутність згуртованості, здатності до компромісів і взаємоповаги навіть серед проукраїнськи налаштованої інтелігенції.

Поряд з науково-організаційною роботою Є. Перфецький продовжував також розпочаті ще в Петрограді літописознавчі студії. Так, у 1918 р. у журналі «Україна» він опублікував спеціальну розвідку, присвячену з'ясуванню авторства «Повісті временних літ» [22]. За спостереженнями науковця, Нестор не міг бути причетний до створення цієї пам'ятки, оскільки літописні статті 1015, 1051 і 1091 рр., що розповідають про Бориса і Гліба, початок Печерського монастиря та його ігумена Феодосія, мають істотні розбіжності з безсумнівно належними Нестору «Житієм Феодосія» та «Читанням про Бориса і Гліба». Згідно з Є. Перфецьким, традиція про Несторове авторство сформувалася протягом XV—XVII ст. і пов'язана зі свідченнями печерського ченця Полікарпа. Однак, вибудовуючи свою доказову базу, дослідник не врахував відмінності жанрової природи житійної й літописної літератури, а також можливості пізнішого редакторського втручання в первісний текст. З часом, переглядаючи свою схему східнослов'янського літописання, він відмовився від попереднього скептицизму й визнав Нестора автором першої редакції «Повісті временних літ».

У квітні 1919 р. Є. Перфецький прийняв пропозицію О. Грушевського обійняти посаду постійного члена Комісії для складання історично-географічного словника українських земель. Метою Комісії було комплексне до-

слідження історичної географії України та укладання багатотомного історично-географічного словника українських земель. Відповідно до затвердженого плану Є. Перфецький займався дослідженням історії колонізації, політичного, економічного й культурного життя Галичини, Закарпаття та Буковини [23, арк. 2]. 30.07.1919 р. на засіданні Комісії він запропонував колегам «постійно обмінюватися думками з приводу не тільки технічних і організаційних питань, але і з приводу результатів своєї роботи і спірних моментів» [24, арк. 2]. У підсумку було ухвалене рішення регулярно проводити пленарні збори, на яких члени, співробітники й кореспонденти будуть звітувати про наукові відрядження, доповідати про результати архівних пошуків, а також зачитувати й обговорювати доповіді та реферати. Уже 17 вересня (прот. № 10) Євген Юліанович виголосив доповідь про місто Олесько в Галичині. У ході обговорення професор О. Грушевський зауважив, що подібно до багатьох укладачів «Słovnika geograficznego» доповідач приділяє надмірну увагу висвітленню генеалогічних питань, а професор В. Данилевич порадив йому використовувати не хронологічний, а тематичний принцип викладу матеріалу, у зв'язку з чим виділити в окремий розділ аналіз соціально-економічної історії міста. Прослухана доповідь також спонукала членів Комісії звернути увагу на вироблення правил технічного оформлення результатів наукових досліджень. До кінця року Є. Перфецький підготував і здав до Комісії історико-географічні студії про Золочівський та Олещанський повіти Галичини [25, с. XVII].

Захистивши магістерську дисертацію, Євген Юліанович 2 вересня 1919 р. отримав дозвіл обійняти посаду приват-доцента Київського університету. Протягом 1919/20 і 1920/21 навчальних років він читав курси «Галицька Русь у Польщі XVI—XVII століть», «Становище козацтва в XVI—XVII століттях в Польщі» та «Історія Закарпаття» [7, s. 97]. Окрім утілення творчих задумів, викладацька робота забезпечувала додатковий прибуток, необхідний для виживання в умовах воєнної розрухи. Хоча в особливо скрутні часи отримуваного забезпечення не вистачало навіть на задовільне харчування. Тому, щоб урятуватися від голодної смерті, в липні 1920 р. він був змушений залишити Київ і тимчасово перебратися до Лубен [10, арк. 12]. Органічно не сприймаючи невігластво, брехливість, свавілля та терор більшовицької влади, яка створила нестерпні умови для наукової творчості, Є. Перфецький, подібно до багатьох своїх колег, урешті-решт вирішив емігрувати за кордон. Так розпочався новий — еміграційний період у житті науковця.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній на підставі архівних документів і тогочасної періодики вперше з'ясовано внесок Євгена Юліановича у формування ідейних і організаційних засад української історичної науки доби національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., зокрема розглянуто його роботу в Тимчасовому комітеті для заснування Національної бібліотеки Української Держави, Постійній комісії для складання

історично-географічного словника українських земель, а також проаналізовано результати його літописознавчих студій. Отож висвітлена ще одна маловідома сторінка життя та діяльності вченого.

Висновки. Як бачимо, 1918—1921 рр. не були найпродуктивнішими в науковій біографії Є. Перфецького. За цей час йому вдалось опублікувати лише одну статтю, декілька робіт залишилися в рукописах. Така низька продуктивність пояснюється вкрай несприятливими умовами для наукових студій у буремні роки національно-визвольних змагань. Київський період позначився також спробою практичного втілення бібліотекознавчого досвіду Євгена Юліановича в організаційній роботі в ТК для заснування Національної бібліотеки Української Держави. І, нарешті, на 1919—1921 рр. припадає початок його викладацької роботи в закладах вищої освіти. Саме в київський період Є. Перфецький заявив про себе як про глибоко ерудованого гуманітарія, який щиро прагне «всею душою... служити науці України,…всі маленькі свої сили віддати рідному краєві, його школі!» [10, арк. 9]. Перед нами постає принциповий молодий учений, який заради відстоювання власних професійних поглядів та ідеологічних переконань ладен пожертвувати кар'єрою й матеріальним добробутом. Перспективи подальших студій убачаємо в пошуку джерельних матеріалів, які дозволять пролити більше світла на обставини педагогічної діяльності Є. Перфецького в Київському університеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубровіна Л., Онищенко О. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918—1941. Київ : НБУВ, 1998. 340 с.
2. Слободяник М. До історії діяльності Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки Української Держави // Бібліотечний вісник. 1998. № 4. С. 30—34.
3. Ананьєва Т., Тодійчук О. Історично-географічний збірник. 1927—1931. Бібліографічний покажчик // Український археографічний щорічник. Нова серія. Вип. 2. Український археографічний збірник. Т. 5. Київ : Наук. думка, 1993. С. 376—383.
4. Гирич І. Між російським і українським берегами. Володимир Вернадський і національне питання (у світлі щоденника 1917—1921 років) // Mappa Mundi. Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя / редкол.: І. Гирич та ін. Львів—Київ—Нью-Йорк : Вид-во М.П. Коць, 1996. С. 735—756.
5. Дзира І. Внесок Євгена Перфецького в дослідження слов'янського літописання // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики / відп. ред. Г. Боряк. Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2019. Ч. 29—30. С. 172—202.
6. Вовина-Лебедева В. Е.Ю. Перфецкий — исследователь летописания // Вспомогательные исторические дисциплины. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2010. Т. 31. С. 436—455.
7. Harbuľová Ľ. Ruská emigrácia a Slovensko. (Pôsobenie ruskej pooktóbrovej emigrácie na Slovensku v rokoch 1919—1939). Prešov: FF PU, 2001. 235 s.
8. Plašienková Z., Daniš M. Pošobenie ruských profesorov E.J. Perfeckého a N.O. Losského na Filozofickej fakulte UK a ich prínos v kontexte historických vied a filozofie // 95 rokov

Filozofickej fakulte UK. Pohľad do dejín inštitúcie a jej akademickej odce. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017. S. 247—274.
9. Даниш М. Научная и педагогическая деятельность профессора Перфецкого в Словакии // Вестник Санкт-Петербургского университета. История. 2022. Т. 67. № 3. С. 961—982.
10. ЦДІАК України. Ф. 1235. Опис 1. Спр. 1322. 12 арк.
11. Вернадский В. Дневники 1917—1921: октябрь 1917 — январь 1920 / сост., комм. М. Сорокиной и др. Киев : Наук. думка, 1994. 272 с.
12. Перфецкий Е. Печатная церковно-славянская книга Угорской Руси в XVII и XVIII вв. Петроград : Тип. Имп. акад. наук, 1917. [2], 18 с.
13. Архів НБУВ. Опис 1. Од. зб. 1. 327 арк.
14. Сытник К., Апанович Е., Стойко С. В.И. Вернадский. Жизнь и деятельность на Украине. Киев : Наук. думка, 1988. 368 с.
15. Мироненко О. Створення української національної бібліотеки // Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ : «Генеза», «Довіра», 1996. С. 377—378.
16. Перфецький Є. Лист до редакції // Україна. 1919. 1 лютого (19 січня). Ч. 15. С. 4.
17. [Без авт.]. В Раді Міністрів. В справі Національної Бібліотеки // Україна. 1919. 26 (13) січня. Ч. 10. С. 3.
18. Перфецький Є. Лист до редакції // Україна. 1919. 28 (15) січня. Ч. 12. С. 4.
19. Перфецький Є. Лист до редактора // Робітнича газета. 1919. 29 січня. № 444. С. 3.
20. Єфремов С. Націоналістичне ліквідаторство // Нова рада. 1919. 31 (18) січня. № 22. С. 1—2.
21. Зайцев П. Лист до редакції // Нова рада. 1919. 6 лютого (24 січня). № 27. С. 2.
22. Перфецький Є. До питання про Нестора Печерського // Україна. Київ, 1918. Кн. 1—2. С. 11—20.
23. Інститут рукопису НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12005. [Арк. 1—2 зв.].
24. Інститут рукопису НБУВ. Ф. Х. Од. зб. 12011. [Арк. 1—2 зв.].
25. Звідомлення до 1 січня 1920 року про діяльність Української Академії наук у Київі. [Київ], [1920]. XCV с.

Отримано 28 березня 2023 р.

REFERENCES

1. Dubrovina L., Onyshchenko O. Istoriia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 1918—1941 [History of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine. 1918—1941]. Kyiv, 1998. 340 p. [In Ukrainian].
2. Slobodianyk M. Do istorii diialnosti Tymchasovoho komitetu dlia zasnuvannia Natsionalnoi biblioteky Ukrainskoi Derzhavy [To the history of the work of the Temporary Committee for the establishment of the National Library of the Ukrainian State]. *Bibliotechnyi visnyk* [Library bulletin]. 1998. No. 4, pp. 30—34. [In Ukrainian].
3. Ananieva T., Todiichuk O. Istorychno-heohrafichnyi zbirnyk. 1927—1931. Bibliohrafichnyi pokazhchyk [Historical and geographical collection. 1927—1931. Bibliographic index]. *Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk. Nova seriia.* Vyp. 2. *Ukrainskyi arkheohrafichnyi zbirnyk.* T. 5. [Ukrainian archeographic yearbook. News series. Iss. 2. Ukrainian archeographic collection. Vol. 5]. Kyiv, 1993. Pp. 376—383. [In Ukrainian].
4. Hyrych I. Mizh rosiiskym i ukrainskym berehamy. Volodymyr Vernadskyi i natsionalne pytannia (u svitli shchodennyka 1917—1921 rokiv) [Between the Russian and Ukrainian

coasts. Volodymyr Vernadskyi and the national question (in the light of the diary of 1917—1921)] // Mappa Mundi. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Yaroslava Dashkevycha z nahody yoho 70-richchia [Mappa Mundi. A collection of scientific works in honor of Yaroslav Dashkevych on the occasion of his 70th birthday] / I. Hyrych and others (Editorial). Lviv—Kyiv—New-York, 1996. Pp. 735—756. [In Ukrainian].

5. Dzyra I. Vnesok Yevhena Perfetskoho v doslidzhennia slovianskoho litopysannia [Yevhen Perfetskyi's contribution to the study of Slavic chronicles]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky* [Special historical disciplines: questions of theory and methodology] / H. Boriak (Ed.). Kyiv, 2019. Iss. 29—30, pp. 172—202. [In Ukrainian].
6. Vovina-Lebedeva V. E.Iu. Perfetskii — issledovatel letopisaniia [E.Yu. Perfetskyi — researcher of chronicles]. *Vspomogatelnye istoricheskie distsipliny* [Assistive historical disciplines]. St. Petersburg, 2010. Vol. 31, pp. 436—455. [In Russian].
7. Harbuľová Ľ. Ruská emigrácia a Slovensko. (Pôsobenie ruskej pooktóbrovej emigrácie na Slovensku v rokoch 1919—1939). Prešov: FF PU, 2001. 235 p. [In Slovak].
8. Plašienková Z., Daniš M. Pošobenie ruských profesorov E.J. Perfeckého a N.O. Losského na Filozofickej fakulte UK a ich prínos v kontexte historických vied a filozofie // 95 rokov Filozofickej fakulte UK. Pohľad do dejín inštitúcie a jej akademickej odce. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017. Pp. 247—274. [In Slovak].
9. Danish M. Nauchnaia i pedagogicheskaia deiatelnost professora Perfetskogo v Slovakii [Scientific and pedagogical activity of professor Perfetskyi in Slovakia]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Istoriia* [Bulletin of St. Petersburg University. History]. 2022. Vol. 67. No. 3, pp. 961—982. [In Russian]. https://doi.org/10.21638/spbu02.2022.317
10. Fond 1235. Inventory 1. Unit 1322. 12 fols. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv.
11. Vernadskii V. Dnevniki 1917—1921: oktyabr 1917 — ianvar 1920 [Diaries 1917—1921: October 1917 — January 1920] / Comp., com. M. Sorokina and others. Kyiv, 1994. 272 p. [In Russian].
12. Perfetskii E. Pechatnaia tserkovno-slavianskaia kniga Ugorskoi Rusi v XVII i XVIII vv. [Printed Church Slavonic book of Ugric Rus in the 17th and 18th centuries]. Petrograd, 1917. [2]. 18 p. [In Russian].
13. Inventory 1. Unit 1. 327 fols. Archives of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
14. Sytnik K., Apanovich E., Stoiko S. V.I. Vernadskii. Zhizn i deiatelnost na Ukraine [V.I. Vernadskyi. Life and activities in Ukraine]. Kyiv, 1988. 368 p. [In Russian, in Ukrainian].
15. Myronenko O. Stvorennia ukrainskoi natsionalnoi biblioteky [Creation of the Ukrainian national library] // Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva [Small encyclopedia of ethno-state studies]. Kyiv, 1996. Pp. 377—378. [In Ukrainian].
16. Perfetskyi Ye. Lyst do redaktsii [Letter to editorial staff]. *Ukraina* [Ukraine]. 1919. February 1 (January 19). No. 15, p. 4. [In Ukrainian].
17. [Without an author]. V Radi Ministriv. V spravi Natsionalnoi Biblioteky [In the Council of Ministers. In the case of the National Library]. *Ukraina* [Ukraine]. 1919. January 26 (13). No. 10, p. 3. [In Ukrainian].
18. Perfetskyi Ye. Lyst do redaktsii [Letter to editorial staff]. *Ukraina* [Ukraine]. 1919. January 28 (15). No. 12, p. 4. [In Ukrainian].
19. Perfetskyi Ye. Lyst do redaktora [Letter to editor]. *Robitnycha hazeta* [Workers' newspaper]. 1919. January 29. No. 444, p. 3. [In Ukrainian].
20. Yefremov S. Natsionalistychne likvidatorstvo [Nationalist liquidationism]. *Nova rada* [New council]. 1919. January 31 (18). No. 22, pp. 1—2. [In Ukrainian].

21. Zaitsev P. Lyst do redaktsii [Letter to editorial staff]. *Nova rada* [New council]. 1919. February 6 (January 24). No. 27, p. 2. [In Ukrainian].
22. Perfetskyi Ye. Do pytannia pro Nestora Pecherskoho [To the question about Nestor Pecherskyi] *Ukraina* [Ukraine]. Kyiv, 1918. Book 1—2, pp. 11—20. [In Ukrainian].
23. Fond 10. Unit 12005. Fols. 1—2 b. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
24. Fond 10. Unit 12011. Fols. 1—2 b. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
25. Zvidomlennia do 1 sichnia 1920 roku pro diialnist Ukrainskoi Akademii nauk u Kyivi [Notice until January 1, 1920 about the activities of the Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv]. [Kyiv], [1920]. XCV p. [In Ukrainian].

Received on March, 28, 2023

Ivan Dzyra
Kyiv National University of Technologies and Design (Kyiv, Ukraine)
E-mail: dzyraivan@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6326-3594

KYIV PAGE OF LIFE AND ACTIVITIES OF PROFESSOR YEVHEN PERFETSKYI

The goal of the work is a study of Yevhen Yulianovych Perfetskyi's scientific path in the Kyiv period of his life and activity. The **methodology** involves the use of analysis, synthesis, diachronic, historical-genetic, historical-systemic methods, as well as the involvement of methods of microhistory, biographical studies, biohistoriography, content analysis, and discourse analysis. **Scientific novelty.** On the basis of a complex analysis of various sources (personal scientific works, journalism, correspondence, official documents stored in the Archive and the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine), the contribution of Ye. Perfetskyi to the formation of the ideological and organizational foundations of the Ukrainian historical science of the era of the national liberation struggles of 1917-1921, in particular, his work in the Temporary committee for the establishment of the National library of the Ukrainian State, the Permanent commission for the compilation of the Historical and Geographical Dictionary of Ukrainian Lands, and the results of his annalistic studies were analyzed. **Conclusions.** The years 1918-1921 were not the most productive in the scientific biography of Ye. Perfetskyi. During this time, he managed to publish only one article, several works remained in manuscripts. Such low productivity is explained by extremely unfavorable conditions for scientific studies during the stormy years of national liberation struggles. The Kyiv period was also marked by an attempt to put Yevhen Yulianovych's librarian experience into practice in organization work at the Temporary committee for the establishment of the National library of the Ukrainian State. And, finally, 1919-1921 marks the beginning of his teaching work in institutions of higher education.

Key words: biography, archival document, Yevhen Perfetskyi, Temporary committee for the establishment of the National library of the Ukrainian State, Permanent commission for the compilation of the Historical and Geographical Dictionary of Ukrainian Lands.